

ELŐSZÓ

Ezt a népköltészeti gyűjteményt Tamás István állította össze még a 20. század közepén. A gyűjtő 1917-ben született egy kézdiszentléleki földműves családban. Gyerekkori betegsége miatt a család elhatározta, hogy a jó eszű gyereket tovább fogja taníttatni. Az elemi iskola első négy osztályát szülőfalujában végezte, majd különböző állomások után tanítóképzőbe került, melynek negyedik évében Kolozsváron tanult.

A „kincses” városban ismerkedett meg Domokos Pál Péterrel, aki népköltészeti gyűjtésre biztatta. Ez, és a közben – 1942-ben – megjelent Balázs Márton kötet (*Adatok Háromszék vármegye néprajzához*) határozta meg későbbi gyűjtői szemléletét.

A második világháború és a hadifogság után először orosz nyelvet tanított Madéfalván, majd, miután megtagadta a kommunista pártba való belépést, és kidobták a tanügyből, hazatért szülőfalujába, ahol az iskola adminisztratív titkára lett.

Ekkor kezdte el tudatos folklór és tárgyi néprajzi gyűjtőmunkáját. Miután ebből az állásából is menesztették, banktisztviselőként, jóval nyugodtabb körülmények között folytathatta munkáját. Élete végét betegnyugdíjasként töltötte, 1980-ban hunyt el.

Folklórgyűjtését két füzetbe másolta, amelyeket testvére, Tamás Balázs őrzött meg, és bocsátott a rendelkezésünkre. Tamás Balázs halála után Tamás Olivér gondoskodott a kézirat sorsáról, annak szerkesztéséről, nyomdai előkészítéséről.

Tamás István gyűjteményét halála után is nagyon sok pedagógus és diák forgatta, hasznosította. Reméljük, hogy nyomtatott formában hozzájárul a kézdiszentléleki magyar népköltészet élő értékeinek a tudatosításához.

A kéziratos gyűjtemény egyike azoknak a 20. század közepén keletkezett gyűjtéseknek, amelyek a népi kultúra feltárását és megmaradását tűzték ki célul. A kéziratos gyűjtemény kézzől kézre terjedt a faluban, másolták, és megtanulták. Ez egyben a szövegek és szokások újratanulását is lehetővé tette, és, mint majd később ezt látni fogjuk, a más, hasonló gyűjtemények anyagát is magába foglalta. Balázs Márton háromszéki gyűjtése és Kriza János székelyföldi népköltési gyűjteményei nemcsak irányadóként működtek Tamás István munkásságában, hanem maga az illető népköltési anyag is bekerült a kéziratába. Ezt nem lehet hibaként felróni a gyűjtőnek, a korabeli népköltési gyűjtés más feladatokat tűzött ki maga elé, mint a jelenkori tudományos etnográfiai gyűjtés: célja a lokális folklór feltérképezése és éltetése volt, itt a cél elérése érdekében az említett eszközök is megfelelőeknek bizonyultak.

A jelen anyag, annak ellenére, hogy kétségtelenül a szerkesztői tevékenysége nyomát őrzi, lévén, hogy az egyes műfajokat a jelen folkloriszti-

kai elvek és kategóriák alapján különíti el, próbálta híven megőrizni azt a látásmódot és hangulatot, amely az eredeti kézirat olvasatakor lepi meg az olvasót. E cél érdekében szövegű közlésre törekedtünk: a gyűjtő által lejegyzett anyag helyesírásán sehol nem változtattunk, a központosítást is megőriztük. Csupán a prózai részek közlésénél tagoltuk a mondatokat, a jobb áttekinthetőség és érthetőség kedvéért, a lírai gyűjteményt úgy közöljük, ahogy a gyűjtő füzetében megjelent.

Tamás István számára nem különült el a népköltészet epikai és lírai ága, a régebbi és újabb folklórműfajok ugyancsak egygé olvadnak, az egyes alkategóriák sem különülnek el élesen. *Népszokások* címen gyűjtötte össze a különféle varázslatokat, jóslatokat, hiedelemszövegeket és hiedelemtörténeteket. Éppen ezért, az áttekinthetőség végett, a címeket gyakran a szerkesztői beavatkozást jelzik: a [...] zárójelbe helyezett címek. Ez nem bontja meg a kézirat eredeti struktúráját, mivel az általunk reprezentált szöveg az eredeti logikai gondolatmenetet követi. Az eredeti kéziratban a népköltés és hiedelmek, a szokások és folklórszövegek nem különülnek el. Ez nem azért van, mert a gyűjtő nem volt a műfajok és jelenségek különbözőségének tudatában, hanem azért van, mert időben is máskor történt a gyűjtés, a szinkrón gyűjtés helyett egyfajta diakronikus felállítását követhetjük a gyűjtött anyagnak: és ez valamilyen szinten azt is tükrözi, hogy a gyűjtő éppen milyen népköltési gyűjteménynek volt a birtokában, mit olvasott a gyűjtés előtt. Balázs Márton kiadványa elsősorban a népszokások gyűjtésére ösztönözte Tamás Istvánt. A karácsonyi és húsvéti szokások leírása csaknem ugyanazt a logikát követi.

A karácsonyi és húsvéti népszokások fejezeteinél kihagytuk azokat a leíró részeket, amelyek minden kétség nélkül a Balázs Márton kéziratából származnak. (Vö. Balázs Márton 53–54.). Csupán azt a szöveget hagytuk meg, amely a gyűjtő saját véleményét tartalmazza. A karácsonyi kántáló énekek közül azokat nem tüntetjük fel, amelyek a Balázs Márton gyűjteményében ugyanabban a formában szerepelnek: a *Ma egy fényes csillag*, kezdetű éneket, továbbá a közismert *Mennyből az angyal*-t, illetve a *Csordapásztorok* című énekeket. Nem szerepelnek a szövegbázisban az ugyancsak Balázs Márton gyűjteményében előforduló [*Ma karácsony napja, dirib-darab hurka*], [*Bessenyei Gyurka*], [*Csütörtökön este*], [*Halod-e te leány, ne tátsd el a szádat*], [*Állj félre, barátom*], [*Én csak most kelék fel*], [*Apám is volt király*], [*Csak itt a szomszédba*], [*Az üres hordónak*], [*Ennek a leánynak jó napot kívánok*], [*Én is megfelelnék kilenc héján tíznek*], [*Humilibusz, szervusz, már én is itt vagyok*] kezdetű szövegek sem. Az átvétel teljesen a Balázs Márton-i felépítést követi, ezért hagytuk ki a szövegbázisból. Több locsolóvers változata is megtalálható a Balázs Márton gyűjteményében. Valószínű, hogy a közösségben jól is-

mert verseket emelte ki a Balázs szerkesztette gyűjteményből, ezért van az egymásra hatás.

Ugyanezt figyelhetjük meg a táncszók esetében is. A Kriza által gyűjtött anyagban minden bizonnyal sok volt olyan, amelyet Szentléleken ismertek, ezeket a gyűjtő szóról szóra átvette ebből a gyűjteményes kötetből.

Továbbá kimaradnak a szövegbázisból azok a szövegek is, amelyek ma is közhasználatban vannak (az egyházi szertartásokban): a [*Vígán zengjetelek citerák*], illetve az [*Ó, szép Jézus*] kezdetű énekek.

A kézirat sajátossága az, hogy tartalmazza mindazokat a szövegeket, tényeket és adatokat, amelyeket a gyűjtő a *legfontosabbaknak* tartott a maga koráról és a még dokumentálható múlttól. A gyűjtés nem korlátozódik kimondottan a kánoni értelemben vett *népköltészetre*, jelen vannak a halottas énekek, emlékkersek, nóták és csúfnevek egyaránt. Tulajdonképpen népszokások és népköltészeti anyag teszi ki a gyűjtemény jó részét, ez azonban szinkronikus egységben van szemléltetve, mondhatni: szakszerűen. Nem válnak szét élesen a karácsonyi kántáló énekek maguktól a konkrét értelemben vett karácsonyi szokásoktól: a gyűjtő úgy alakítja a szövegét, hogy ezeknek ugyanabba a rítusba való tartozását érzékeltesse.

A szerkesztő